

Zmago Šmitek (zasebni arhiv Lučke Križaj Šmitek).

ZMAGO ŠMITEK (1949–2018)

Posamezne vede svoje raznolike obraze dobijo po svojih najbolj pomembnih, uglednih, znamenitih predstavnikih. Vsaka veda ima tudi obraze, na katere je ponosna in s katerimi se rada postavi pred javnostjo. Kar zadeva etnologijo, je med njimi obraz, kakršnega ji je dal zaslužni profesor Zmago Šmitek, gotovo tisti, ki med nami velja za enega najbolj priljubljenih in navdihujočih; etnologi smo ga radi in s ponosom kazali in ga bomo tudi v prihodnje. V uvodnih besedah k svoji študiji o mitološkem izročilu Slovencev z naslovom *Kristalna gora* (1998) je Zmago navedel šaljivo zgodbico iz Bohinja o pastirju, ki je s planine prvič zagledal sosednjo dolino in se začudil: »Nikoli si nisem mislil, da je svet tako velik!« Zdi se, da zgodbica dobro ilustrira tudi življenjsko in raziskovalno pot profesorja Šmitka, le da si je on z nepopustljivo vztrajnostjo prizadeval povzpeti se na najvišje vrhove. Veličini sveta pa se nikoli ni samo čudil, temveč si ga je želel ogledati

in o njem in ljudeh čim več izvedeti in jih doumeti. Očaral ga je pogled na svet in ljudi, a ga ta očaranost ni nikoli in nikjer odvrčala od lastnega premišljevanja in doživljanja. Zmago se je rodil 29. novembra 1949 v Kropi. Svoja obzorja je začel širiti na kranjski gimnaziji in nato na Filozofski fakulteti v Ljubljani, prav v času, ko je etnologija doživljala svoj preporod. Iz etnologije in zgodovine umečnosti je diplomiral leta 1973, leta 1979 magistriral, leta 1983 pa uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo o obzoru Slovencev na področju neevropskih kultur.

Še istega leta ko je diplomiral, je postal stažist na Oddelku za etnologijo, leto pozneje pa je bil prvič izvoljen v naziv asistenta. Čeprav so ga od vsega začetka privlačila in zanimala vprašanja, povezana s slovenskimi temami, nikoli ni bil zapečkar, ampak vedno odprtih pogledov. To stališče je postavil za moto svoje knjige *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture*. Tam je citiral odlomek pisma An-

* Božidar Jezernik, dr. etnologije, redni profesor, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Zavetiška 5, 1000 Ljubljana; bozidar.jezernik@ff.uni-lj.si.

Pojasnilo uredništva: Nekrolog za prof. dr. Zmagom Šmitkom, ki ga je napisal dr. Boštjan Kravanja, smo objavili že v *Glasniku SED* 58 (3–4). Na pobudo sorodnikov objavljamo še govor prof. dr. Božidarja Jezernika na žalni seji 26. oktobra 2018 na Filozofski fakulteti UL.

tona Aškerca iz leta 1908, kjer pravi: »Za tiste ljudi med nami, ki mislijo, da Slovenec ne sme nikoli pogledati preko domačega plotu in da tudi umetniško in duševno obzorje 'našince' ne sme presehati periferije kranjske klobase, seveda moja najnovejša knjižica ni.« Ja, za take, katerih obzorje ni presevalo periferije kranjske klobase, tudi Zmagove knjige niso bile.

Zmagovo odkrivanje sveta se je začelo z majhnimi koraki, zato pa toliko bolj odločnimi, navkreber po bolj ali manj utrjenih stezicah. Z naraščanjem zbranih spoznanj se mu je namesto začetnih skromnih razgledov odprl čudovit nov svet davnega ljudskega znanja, domišljije, navdihov, slutenj in sanj ljudske kulture. Njegova raziskovalna radovednost pa ga je vodila še dlje, k sosednjim in sorodnim ljudstvom, pogostokrat daleč na Vzhod in globoko v preteklost, v čase, kot je nekoč zapisal, »ko so rastline govorile«.

Po magisteriju, v katerem je obravnaval delitev dela v Vitanju in je bil objavljen v zborniku *Kruh in politika*, je za leto dni odpotoval na študijsko izpopolnjevanje na univerzo v New Delhiju. Na indijsko podcelino in v druge azijske dežele se je nato z veliko ljubezni in predanosti vračal vse svoje življenje. Lahko rečemo, da je enkrat letno zajel veliko žlico življenjskih modrosti, izkušenj, navdiha in spodbud največje celine, tam spoznaval strpnost do drugih in drugačnih ter se iz nje učil in poglobljal svoja znanja in spoznanja o svetu in ljudeh – tudi o slovenskih temah.

O povezavah med Slovenijo in Indijo je v Kalkuti leta 2011 izdal knjigo *Southern Slavs and India: Relations in Oral Tradition* (2011), ki prinaša prikaz vzporednic med slovensko in indijsko mitologijo, izviraajočih še iz predslovenske, tj. indoevropske dobe.

V Azijo je organiziral tudi številne študentske strokovne ekskurzije, na katerih so bodoči etnologi obiskali in spoznavali Zakavkazje, Srednjo Azijo, Mongolijo, Turčijo, pa še Maroko in Portugalsko.

Zaslužni profesor Zmago Šmitek je bil leta 1995 izvoljen za rednega profesorja za neevropsko etnologijo in antropologijo religije. Bil je četrti redni profesor od ustanovitve oddelka, prvi, ki je bil v ta naziv izvoljen po novih, strožjih merilih. Sredi 80. let je bil tudi predstojnik Oddelka za etnologijo. S prenehanjem funkcije predstojnika oddelka pa se njegov vpliv na razvojne usmeritve oddelka ni zmanjšal, temveč je prav on pogosto odločilno prispeval k sprejemanju odločitev, ki so prispevale k širjenju polja etnologije in odpiranju novih obzorij v raziskovalnem delu, h kakovostnejšemu pedagoškemu procesu in večji prepoznavnosti oddelka doma in v svetu.

Te spremembe so dobile formalni odraz v preimenovanju Oddelka za etnologijo v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo leta 1992. Po njegovem videnju je ta korak odprl vrata za vpoglede v različne antropologije in uporabo različnih metod tudi na slovenskem terenu. Sodobni antropologi, ki so delali na različnih celinah in pri različnih kulturah, so namreč razvili vrsto prijemov, ki jih slovenski

etnologi pred tem niso poznali. Odprtost za nove metodologije in metodike v svetu je omogočila, da je slovenska etnologija začela stopati v korak z mednarodno znanostjo. Večja odprtost pa je pomembno prispevala tudi k povečanju zanimanja za etnologijo, k čemur sta prispevali še večja medijska prepoznavnost in rastoča potreba po spoznavanju naše nacionalne identitete.

Zlasti pomemben je bil njegov angažma pri organizaciji mednarodnega etnološkega mediteranskega simpozija, bolj znanega po njegovem angleškem akronimu MESS; od leta 1994 je praviloma potekal v Piranu. MESS je bil po Zmagovih besedah izraz želje po holizmu, komparativnosti, povezovanju z znanstveniki in s strokovnjaki iz Evrope in drugod. Študentom pa so ti simpoziji omogočali druženje s tujimi profesorji, s katerimi so preskušali različne metodološke koncepte in alternativne oblike izobraževanja.

Med njegova raziskovalna področja so spadale zgodovinska slovenske etnologije in kulturne antropologije, religija, primerjalna mitologija, kultura Slovencev in Slovanov pa tudi stiki Slovencev z neevropskimi kulturami in kulture Azije. Zapustil je bogat opus izredno dragocenih in pomembnih del. Njegova bibliografija na Cobissu obsega 464 enot, od tega 45 izvornih znanstvenih člankov, 26 samostojnih znanstvenih sestavkov, poleg tega pa še več strokovnih in poljudnih člankov. Svoje znanje in poglede pa je najpopolneje izrazil v svojih 12 znanstvenih in treh strokovnih monografijah. Zadnjo je končal tik pred smrtjo. Naslovi Zmagovih monografij obsegajo naslove, kot so: *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture* (1986), *Poti do obzorja: Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko* (1987), *Srečevanja z drugačnostjo: Slovenska izkustva eksotike* (1995), *Kristalna gora: Mitološko izročilo Slovencev* (1998), *Sledovi potujočih duš: Kresniki, vedomci in sorodna bitja* (2003), *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti* (2004), *Poetika in logika slovenskih mitov: Ključi kraljestva* (2012) in *Mandale, tajni vrtovi razsvetljenja* (2016).¹

Sodeloval je tudi pri izdajanju zbirke *Zakladnica slovenske pripovedi* (*Rasla je jelka do neba: Zgodbe iz našega ljudskega herbarija* (2012), *Odkod je ta naš svet? Slovenske pripovedi o poreklu stvarstva* (2000) idr.). Svoje dolgotrno plodno raziskovanje je nazorno opisal z besedami, da je »mitologija jama, iz katere zlepa ne splezaš. Vedno znova se začenjajo pojavljati nove teme, vprašanja in poglavja.« Za svoje delo je prejel več priznanj. Za knjigo *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture* je leta 1987 prejel Kajuhovo nagrado. Leta 1999 je za izjemne zasluge pri pedagoškem delu prejel zlato plaketo Univerze v Ljubljani, leta 2005 Murkovo priznanje za knjigo *Mitološko izročilo Slovencev* in leta 2013 še Murkovo nagrado za življenjsko delo.

¹ Posthumno je izšla še monografija *Šešest divjine: Zeleno dno našega kozmosa* (2019).

Čeprav je leta 2013 prejel nagrado za življenjsko delo, pa ni miroval in je leta 2016 izdal še *Mandale, tajni vrtovi razsvetljenja*, svoje resnično življenjsko delo: obsežno in integralno študijo oblike, strukture, pomena in vloge mandal v azijskih kulturah, kakor jo je zmožel samo on. Zmago je gradivo za monografijo o mandalah zbiral več kot 30 let; podatek, ki je sam po sebi zelo zgovoren in značilen za njegovo ustvarjanje. V dobi tviterjev in instagramov si je zelo težko, če ne kar nemogoče predstavljati, da neko delo nastaja tako dolgo. Njegov opus je bil dobesedno iz drugega sveta, vse njegove knjige po vrsti so nastajale tako, da se je leta in leta poglobljal v določeno temo, z nepopustljivo vztrajnostjo in marljivostjo zbiral gradivo zanj in nato zbrano gradivo z veliko lucidnostjo in globokim uvidom ter v tekočem in sočnem jeziku ponudil bralcem.

Z odhodom zaslužnega profesorja Zmaga Šmitka je naša veda izgubila pomembnega raziskovalca, velikega znanstvenika in predanega mentorja mlajšim kolegom. Vsi, ki smo ga osebno poznali, smo v njem občudovali izjemno prijetnega sogovornika, naravnost neizčrpen vir modrosti in duhovitosti: v čigar družbi je bil vsak pogovor »razgovor ugodni«. Zato njegov odhod občutimo kot veliko in bolečo praznino, kot nenadomestljivo izgubo.

Cenili ga bomo kot etnologa in kulturnega antropologa, ki je z obsežnim znanstvenim in pedagoškim opusom pomembno prispeval k samospoznavanju Slovencev ter tesni povezanosti in prepletenosti kultur Vzhoda in Zahoda, kot izvrstnega učitelja in mentorja, kot kolega in sodelavca, predvsem pa kot avtorja izjemnih in neprecenljivih del. Slava njegovemu spominu!

